

فصلنامه علمی-پژوهشی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر

سال دوازدهم، شماره چهارم، پیاپی (۴۳)، زمستان ۱۳۹۷

تاریخ دریافت: ۹۶/۱۱/۱۵ تاریخ پذیرش: ۹۷/۴/۶

صص ۱۷۷- ۱۹۸

اولویت بندی شاخص‌های مورد نیاز برای نظارت و کنترل در سازمان بر مبنای مدیریت در اسلام (مطالعه‌ای در سازمان ثبت اسناد و املاک خوزستان)

وحید چناری^{۱*}، پریسا سیدی^۲

۱- استادیار گروه مدیریت دولتی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران

۲- کارشناس ارشد مدیریت دولتی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران

چکیده

یکی از حیاتی‌ترین ارکان یک مدیریت سالم و کارآمد وجود یک نظام کامل و دقیق نظارت و بازرسی است. از آن جا که دین مبین اسلام دینی کامل و جامع و پاسخ‌گوی تمام نیازهای تکاملی انسان است و هر آنچه تکامل و سعادت انسان در گرو آن باشد در آموزه‌های دینی یافت می‌شود، در این زمینه نیز دستوراتی دارد و مدیران مسلمان را به داشتن یک نظام دقیق، جدی و عادلانه نظارت و بازرسی سفارش می‌کند. با توجه به اهمیت موضوع در این تحقیق اولویت بندی شاخص‌های مورد نیاز برای نظارت و کنترل در سازمان ثبت اسناد و املاک خوزستان بر مبنای مدیریت در اسلام بررسی می‌شود. داده‌ها با استفاده از مصاحبه و پرسشنامه با ۳۰ نفر از نخبگان سازمان ثبت اسناد و املاک و با کمک اساتید دانشگاه تهیه و جمع‌آوری گردید و با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی تجزیه و تحلیل شده است. در این تحقیق شاخص‌های مورد نیاز برای نظارت و کنترل بر مبنای مدیریت در اسلام شامل روش مستقیم و بدون واسطه، روش غیر مستقیم، روش مستقیم و با واسطه، خودکنترلی و نظارت

همگانی می‌باشد. نتایج تحقیق حاکی از اهمیت روش مستقیم و بدون واسطه نسبت به سایر شاخص‌ها بوده و همچنین شاخص نظارت همگانی از کمترین اهمیت برخوردار می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: مدیریت در اسلام، کنترل و نظارت، تحلیل سلسله مراتبی، روش مستقیم و بدون واسطه، نظارت همگانی

مقدمه و بیان مساله

در علوم مدیریت، مبحث نظارت و کنترل از جمله مسایل بحث برانگیز و پرچالش علوم انسانی-اجتماعی است که، پیش فرض‌ها و مبانی تئوریک انسان‌شناختی و وجودشناختی در ابعاد آن بسیار دخیل است. این که ماهیت ما به انسان و جامعه «الهی» باشد یا «سکولار» در نوع نگرش ما به اصول مدیریت، اهداف و شیوه‌های آن و ملاک کنترل و نظارت در حوزه مدیریت کشوری، یا سازمانی متفاوت است (محمودیان و همکاران، ۱۳۹۳). نظارت و کنترل، فرایندی است برای کسب اطمینان از این که اقدامات و فعالیت‌های جاری سازمان، در جهت اهداف پیش بینی شده و منطبق با اقدامات برنامه ریزی شده، می‌باشد. از دیدگاه "استیون" «کنترل مدیریتی، فرآیندی است به منظور حصول اطمینان از این که فعالیت‌های انجام شده با فعالیت‌های برنامه ریزی شده مطابقت دارد» (رضائیان ۱۳۹۴، ص ۵۵۸).

نظارت و کنترل و یکی از اجزای اصلی مدیریت اسلامی را تشکیل می‌دهد که اهمیت آن در آیات متعددی از قرآن و همچنین اخبار و روایات بزرگان اسلام به خوبی بیان شده است. در اسلام کارگزاران در مقابل خدا، امام و مردم مسئول و پاسخگو هستند، نظارت الهی و نظارت باطنی است که تمامی رفتار و گفتار و حتی آیات انسانی را دور می‌گیرد و تنها کسانی که در مقابل اینگونه نظارت حساس هستند که مومن به مکتب اسلامی و مبانی اعتقادی آن باشند (برون و همکاران ۱۳۹۳). در آئین مقدس اسلام، نظارت در حوزه وظایف فردی و اجتماعی دارای پشتوانه بسیار قوی و اندیشه بنیادین است. یک مسلمان به حکم آموزه‌های دینی، همواره خود را تحت نظارت و اشراف مافوق می‌داند، حضور فراگیر و همه جانبه بر عالم دارد و جهان در محضر اوست و قاضی و حاکم نیز حضرت اوست. قدرت نامتناهی، آگاهی نامحدود و حساسی دقیق و موشکانه دارد و نسبت به انسان از رنگ‌های گردن او

نزدیک تر می‌باشد. با توجه به چنین درونمایه اعتقادی هر مسلمان، موضوع نظارت در جامعه اسلامی حائز اهمیت است. نظام علوی نیز که بی شائبه ترین آئینه اسلام و معارف ناب و زلال آن در ابعاد گوناگون، به ویژه بخش حکومتی است، به این مقوله اهتمام ویژه می‌دهد (محمودیان و همکاران، ۱۳۹۳).

با توجه به این که هدف نهایی هر نظام کنترل و نظارت بالا بردن سطح کارایی و در نتیجه میزان تولید و ارائه خدمات بهینه به ارباب رجوع می‌باشد. لذا نظام کنترل و نظارت به مدیریت سازمان کمک می‌کند که با متعادل نگاه داشتن تمامی بخش‌های عملیاتی، سازمان بتواند به صورت یک جمع هماهنگ به فعالیت خود ادامه دهد. از این رو گزارش‌های این نظام نظارتی مورد استفاده مدیران عالی سازمان یا مدیرانی است که تصمیم‌های استراتژیک می‌گیرند. از طرف دیگر به دلیل اینکه منابع مادی و انسانی برای تامین احتیاجات چه در یک کشور و چه در یک سازمان یا موسسه نامحدود نیست، بنابراین برای بالا بردن سطح درآمد ملی یا رسانیدن سود به حداکثر در موسسات تجاری و بدست آوردن بهترین عملکرد و نتایج در یک سازمان دولتی بایستی بهترین و موثرترین استفاده از این منابع محدود به عمل آید و کنترل موثری روی هزینه‌ها اعمال شود (برون و همکاران، ۱۳۹۳). با توجه به مطالب گفته شده و با در نظر گرفتن اهمیت نظام کنترل و نظارت در ارتقاء سطح کارایی و بالا بردن کیفیت خدمات به ارباب رجوع، در این تحقیق به اولویت بندی شاخص‌های مورد نیاز برای نظارت و کنترل در سازمان ثبت اسناد و املاک خوزستان بر مبنای مدیریت در اسلام خواهیم پرداخت.

اهمیت و ضرورت تحقیق

نظارت و کنترل در سازمان یکی از عناصر حیاتی و ارکان اصلی مدیریت و ضرورتی انکارناپذیر است. این اصل مهم در مدیریت سالم و کارآمد، در حصول اطمینان از درستی حرکت همه عوامل دست اندر کار سازمان به سمت اهداف تعیین شده، ضروری و مهم می‌نماید. مدیران و مسئولان سازمان‌ها هرگز نمی‌توانند مطمئن باشند که رویدادها و اتفاقات طبق برنامه به وقوع پیوسته و حرکت سازمان کاملاً منطبق بر برنامه‌های طراحی شده باشد؛ چرا که پیش بینی‌ها و برنامه‌های عملیاتی سازمان همواره با درصدی از خطا همراه است، و فعالیت‌های

سازمان و کارکنان آن همواره منطبق بر برنامه‌ها نخواهد بود. بنابراین، ضروری است که مدیران با استفاده از فرایند نظارت و کنترل، سازمان و استمرار فعالیت‌های آن را از خطا و اشتباه مصون دارند؛ یا میزان خطاها را کاهش دهند و نیز در صورت نیاز، عملکرد را اصلاح نمایند. نظارت و کنترل، صحت و دقت انجام فعالیت‌ها را در سازمان تضمین می‌کند (حمیدی کیا و همکاران، ۱۳۹۴).

یکی از ضرورت‌ها در موفقیت برنامه‌های سازمان‌ها وجود یک نظام دقیق نظارتی است. انجام فعالیت‌های سازمان همراه با موفقیت نخواهد بود، مگر آن که نظارت و بازرسی‌های لازم نسبت به آن صورت گیرد. وجود یک نظم نظارتی در سازمان، مدیریت را نسبت به نحوه تحقق هدف‌ها و انجام عملیات آگاه ساخته و او را قادر می‌سازد که پیگیری‌های لازم را انجام دهد. سازمان بدون داشتن یک نظام دقیق نظارت، نمی‌تواند به تمام اهداف مورد نظر خود دست یابد و از امکانات و منابع موجود، به نحو مؤثر و درست استفاده کند. اطمینان از این که اجرای برنامه و هدایت آن درست انجام می‌شود و در صورت مشاهده انحراف، برای تصحیح آن اقدام لازم به عمل می‌آید، نیازمند یک نظام مؤثر و دقیق نظارتی است. بنابراین، یکی از وظایف اساسی مدیر، نظارت و کنترل است که البته این وظیفه با سایر وظایف مدیر رابطه تنگاتنگ دارد. در این میان، ارتباط نظارت و کنترل با برنامه ریزی بیش تر و روشن تر است زیرا در صورت وجود نظارت و کنترل است که برنامه ریز به صحت و درستی پیش بینی‌های خود پی می‌برد. از سوی دیگر، نظارت نیز بدون وجود برنامه، مفهومی ندارد و کاری عبث و بیهوده خواهد بود (حسینی و همکاران، ۱۳۹۵).

با توجه به مطالب بیان شده، سازمان ثبت و اسناد که سازمانی است در ارتباط مستقیم با مردم و آحاد جامعه است و باید همواره به جامعه پاسخگو باشد؛ لذا لزوم این امر به نظر می‌رسد تا نظارت و کنترل در سازمان بر قرار گردیده و مدیریت از عملکرد کارکنان خود در راستای پاسخگویی به جامعه آگاه باشد. نظارت و کنترل همواره باید طوری بر قرار گردیده که کارکنان و کارمندان این احساس را که همواره تحت نظر و کنترل می‌باشند را نداشته لذا یکی از راه‌های کنترل و نظارت که همراه با عزت نفس و شان کارکنان و کارمندان باشد را می‌توان در نظارت و کنترل بر اساس مبانی اسلام را مورد توجه قرار داد. از این رو به نظر می‌رسد که

سازمان ثبت و اسناد اقداماتی را ایجاد نماید تا نظام نظارت و کنترل بر اساس مبانی اسلامی در آن ایجاد گردد.

اهداف تحقیق

هدف اصلی

اولویت بندی شاخص‌های مورد نیاز برای نظارت و کنترل بر مبنای مدیریت در اسلام در سازمان ثبت اسناد و املاک خوزستان.

اهداف فرعی

- ۱- شناسایی شاخص‌های مورد نیاز برای نظارت و کنترل بر مبنای مدیریت در اسلام.
- ۲- وزن دهی به شاخص‌های مورد نیاز برای نظارت و کنترل بر مبنای مدیریت در اسلام.
- ۳- اولویت بندی شاخص‌های مورد نیاز برای نظارت و کنترل بر مبنای مدیریت در اسلام.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

تفاوت نظارت و کنترل

اصطلاحات نظارت و کنترل معمولاً به صورت مترادف و هم معنی با هم بکار گرفته می‌شوند ولی در واقع این دو اصطلاح دارای معانی متفاوتی هستند ولی کاملاً به هم مربوط و وابسته‌اند. نظارت و کنترل یعنی بازدید و مراقبت از طرز پیشرفت اجرای عملیات در مقایسه با وضع مطلوب و به دنبال آن تغییر عملیات به منظور جلوگیری از انحراف در تحقق اهداف پیش‌بینی شده سازمان می‌باشد. تعریف فوق از دو قسمت تشکیل شده است: قسمت اول کسب اطلاعات از طریق مشاهده و بررسی وضع موجود و تعیین پیشرفت کارها در مقایسه با وضع مطلوب است که نظارت نامیده می‌شود و قسمت دوم یعنی کنترل به منظور بازگرداندن سیستم اجرایی به شکل درست و مطلوب آن از طریق انجام کارهای اصلاح کننده می‌باشد که یک فرایند اجرایی و عملیاتی باشد. در واقع نظارت، مهمتر و مقدم بر کنترل می‌باشد زیرا

نظارت یک امر مشاهده‌ای و تحقیقی می‌باشد و اگر در یافتن انحرافات جریان عملیاتی سازمان موردی دیده نشود نیازی به کنترل نخواهد بود (گریلندا و همکاران، ۲۰۱۴).

مفهوم کنترل و نظارت

کنترل و نظارت فعالیتی است که ضمن آن عملیات پیش‌بینی شده با عملیات انجام شده مقایسه می‌شوند و در صورت وجود اختلاف و انحراف بین آنچه باید باشد و آنچه هست، به رفع و اصلاح آنها اقدام می‌شود. نظارت و کنترل همواره همراه هم مورد بررسی قرار گرفته‌اند. نظارت در اسلام، یکی از روش‌هایی است که برای تربیت کارمندان و کارگزاران به کار گرفته می‌شود؛ زیرا قدرت، همواره میل به اقتدار طلبی و تمامیت خواهی را تقویت می‌کند و هر انسانی همواره در معرض وسوسه‌های قدرت قرار می‌گیرد. (بافکار، ۱۳۸۵:۲۵). در نظام مدیریتی اسلام کنترل و نظارت محدود به مدیر نمی‌شود، بلکه بخش عمده‌ای را به ایمان و وجدان مردم واگذار می‌نمایند (فلدمن و همکاران، ۲۰۰۸).

اهمیت کنترل و نظارت از نظر اسلام

در قرآن کریم در آیات زیادی موضوع نظارت و کنترل همگانی تحت عنوان امر به معروف و نهی از منکر مطرح شده است که در ادامه این مقاله درباره آن بحث خواهد شد: علاوه بر آن آیاتی است که در آنها خداوند نظارت خود و حسابرسی را مطرح می‌سازد، مثل آیه ۱۸ از سوره ق: ما یلفظ من قول الا لدیه رقیب عتید سخنی جاری نمی‌شود مگر اینکه رقیب و عتید (نام دو فرشته که ثواب و گناه را ثبت می‌کنند) می‌نویسند.

یا آیات ۷ و ۸ سوره زلزله: و من یعمل مثقال ذره خیرا یره و من یعمل مثقال ذره شرا یره پس هر کس، به اندازه ذره‌ای کار نیک کرد، پاداش خواهد دید و هر کس، به اندازه ذره‌ای مرتکب کار زشت شد، جزا خواهد دید.

علی علیه السلام به یکی از والیان چنین می‌فرماید: ارفع الی حسابک واعلم ان حساب الله اعظم من حساب الناس

حساب کارهایت را برای من بفرست و بدان هر آینه حساب خدا بالاتر و مهمتر از حساب انسان‌ها است.

امام موسی کاظم علیه السلام فرموده: لیس منا من لم يحاسب نفسه فی کل یوم، فان عمل خیرا استزاد الله منه و حمد الله علیه و ان عمل شرا استغفر الله منه و تاب الیه از ما نیست کسیکه هر روز به حساب خود نپردازد و اگر کار نیکی انجام داده است از خداوند فزونی آن را خواهد و خدا را برای آن سپاس گوید و اگر کار زشتی را مرتکب شده است از خداوند آمرزش آن را خواهد و توبه نماید.

در روایت دیگری آمده است: اما تعلم بان الذین کله حساب آیا نمی‌دانی که هر آینه دین، سرتاسر حساب و محاسبه است؟ (ذکرگو و همکاران^۱، ۲۰۰۵).

انواع کنترل و نظارت در مدیریت اسلامی

کنترل و نظارت به عنوان یکی از وظایف اصلی مدیر، از ارکان اصلی و عناصر حیاتی مدیریت سالم و کارآمد است. مدیران با انجام وظیفه برنامه ریزی، اهداف سازمان و راه‌های دستیابی به آنها را مشخص می‌کنند. آگاهی از اجرای دقیق برنامه‌ها و اطمینان به حرکت سازمان در راستای دستیابی به هدف‌های اصلی سازمان تنها در صورتی امکانپذیر خواهد بود که نظامی دقیق و جامع بر این نظارت و کنترل وجود داشته باشد. هر سازمانی دارای منابع و امکاناتی است که برای رسیدن به اهداف سازمان باید از آنها به صورت مطلوب و بهینه بهره برداری کند و این امر جز در سایه وجود نظارت و کنترل امکانپذیر نیست (حسین و همکاران^۲، ۲۰۱۴).

1 Zekrgoo & et al

2 Hossain & et al

در منابع و آموزه‌های دینی، دستورات صریح و روشنی در مورد نظارت وجود دارد و مدیران مسلمان به داشتن یک نظام کامل، جدی و عادلانه برای کنترل بر سازمان سفارش شده اند. نظام کنترلی که می‌توان از منابع دینی استخراج کرد، نظامی جامع، کامل، عادلانه و منحصر به فرد است. در این نظام، خداوند متعال و فرشتگان الهی، ناظر بر اعمال، رفتار و نیات انسان‌ها معرفی می‌گردند و به انسان گوشزد می‌شود که همواره در محضر خداست و خدا و فرشتگان در همه حال ناظر بر اعمال و رفتار او هستند و بنابراین باید مواظب اعمال و رفتار خود باشد. بر همین اساس، بحث نظارت انسان بر عملکرد خویشتن یا به عبارت دیگر، مسئله «خود کنترلی» مطرح می‌شود. به انسان مسلمان توصیه می‌شود که همواره بر اعمال و رفتار خود نظارت داشته باشد و قبل از اینکه عملکردش مورد ارزیابی و سنجش دیگران قرار گیرد، خود عملکرد و رفتارش را مورد ارزیابی و حسابرسی قرار دهد. علاوه بر این دو نوع نظارت، مسئله نظارت عمومی و همگانی مطرح است و به همه مسلمانان دستور داده شده است که در مقابل دیگران احساس مسئولیت کنند و در صورت مشاهده عملکرد نادرست یا انحراف از اهداف و تخلف از وظایف، تذکر دهند و امر به معروف و نهی از منکر نمایند. همچنین مسئله نظارت مدیر بر عملکرد کارکنان و اجرای برنامه‌ها در سازمان به دو صورت نظارت آشکار و پنهانی مطرح شده است (امیری و شفیعی، ۱۳۹۳). در اسلام برخلاف سیستم‌های مدیریت غربی، در مدیریت اسلامی کنترل و نظارت در سازمان‌ها از پنج طریق زیر صورت می‌پذیرد (حمیدی کیا و همکاران، ۱۳۹۴).

روش مستقیم و بدون واسطه: برای غنیمت بخشیدن به روش نخست بر مدیران است که با توسعه فرهنگ اسلامی و نشر عقاید انسانی در درون سازمان از طریق تشکیل کلاس‌های عقیدتی، برپایی نماز و تکیه بر صفات رهبری و ممکن ساختن آن در محیط کار و کارگری هرچه بیشتر مبانی عقیدتی آنان را در جهت ایمان به خداوند (نظارت الهی) بر اعمال و کردار انسان‌ها بارور سازند در قرآن کریم آمده است (تصدیقی و همکاران، ۱۳۹۰).

"و الله يعلم ما تسرون و ما تعلنون"

"خداوند بر پنهان و آشکار شما داناست."

و در نهج البلاغه در عهد نامه مالک اشتر آمده است:

"ثم امور من امورك لابد لك من مباشرتها منها اجابه عمالك بما يعينا عنه كتابك و منها اصرار حاجات الناس عند ورودها عليك بما تخرج به صدور اعوانك"

"در بین کارهای تو کارهایی است که ناچار باید خودت انجام دهی، از جمله آنها پاسخ دادن به کارگزاران است آنجا که مباشران تو در مانده شوند و نیز انجام درخواست‌های مردم وقتی یارانت را دلتنگ می‌سازد و به تو ارجاع می‌شود."

اسلام نظارت مستقیم را به آن مفهومی که مدیر بخواهد در جزئی ترین مسائل تشکیلاتی شخصا ناظر باشد هرگز نمی‌پسندد و از چنین نظارتی مدیران سازمان‌های خود را شدیداً بر حذر می‌دارد، زیرا این آئین آسمانی را اعتقاد بر این است که هر چه مدیر به کارهای فرعی و جزئی مشغول شود از کارهای اصلی و کلی که به منزله ریشه‌های جریانات هستند غافل می‌ماند.

روش مستقیم باواسطه: دومین طریقه اعمال نظارت و کنترل روش مستقیم باواسطه یا نظارت از سوی شخص مدیر است. منظور از نظارت و آشکار و علنی این است که عملیات نظارت و کنترل بر عملکرد کارکنان سازمان و اجرای برنامه‌های سازمان، به صورت آشکار بوده و افراد و کارکنانی که عملکرد یا برنامه در دست اجرای آنها کنترل می‌شود (آقایی و مشاری، ۱۳۹۴). مدیران با پویایی و کارایی که دارند و همچنین از طریق عوامل و دستگاه‌های مختلف که به منزله چشم‌های او می‌باشند کار نظارت بر سازمان را انجام می‌دهند؛ همچنین می‌توانند از طریق تماس با مراجعین سازمان، مدیران قسمت‌ها و شنیدن سخنان آنان از چگونگی ارائه خدمات توسط کارکنان مطلع شوند (تصدیقی و همکاران، ۱۳۹۰).

در مورد چنین نظارتی حضرت علی (ع) به مالک اشتر می‌فرماید:

"ثُمَّ تَقَدَّ أَعْمَالُهُمْ وَابْعَثِ الْعُيُونَ مِنْ أَهْلِ الصِّدْقِ وَالْوَفَاءِ عَلَيْهِمْ فَإِنْ تَعَاهَدَكَ فِي السِّرِّ لِأُمُورِهِمْ حَدْوَةً لَهُمْ عَلَى اسْتِعْمَالِ الْأَمَانَةِ وَالرِّفْقِ بِالرَّعِيَّةِ"

"در کارهای کارمندان کاوش کن و چشم‌هایی را به عنوان بازرس که دارای خصوصیت صداقت و وفاداری هستند بر آنان بگمار، چون بازرسی کارهای آنان در پنهانی و ادارشان می‌کند تا نسبت به امانت‌داری در برخورد با مردم به نرمی و محبت رفتار نمایند."

روش غیرمستقیم: سومین روش نظارت و کنترل نیروی انسانی درون سازمان‌ها استفاده از روش غیرمستقیم با گماردن بازرسان مخفی در سازمان‌ها است. مدیر اسلامی با گردش در

محیط کار و گماردن بازرس مخفی سعی می کند در کشف نارسایی های موجود و رفع اشکالاتی که بر سر راه رشد استعدادها و تولید قرار گرفته است آگاه شود. در حالی که در سیستم های غربی با اعمال پاداش و تنبیه متعاقب بازرسی ها کوشش بر مچ گیری و اخراج است بدون اینکه سخن کارمند را بشنود و به حل مسائل و مشکلات او بپردازد (تقوی و همکاران، ۱۳۹۰).

آنچه وجود نظارت غیر مستقیم را در سازمان ضروری ساخته و اهمیت آن را نمایان می کند، عدم صحت و دقت کافی در نظارت و کنترل آشکار است، زیرا در کنترل علنی و رسمی ممکن است کسانی که عملکرد آنها بررسی و کنترل شود، زیرا در کنترل علنی و رسمی، ممکن است کسانی که عملکرد آنها بررسی و کنترل می شود با تظاهر و ظاهر سازی در صدد فریب دادن ناظر و بازرس بوده، کنترل و نظارت فاقد صحت و دقت کافی و لازم باشد (آقا پیروز و همکاران ۱۳۹۲).

در این رابطه نیز حضرت علی (ع) در فرمان خود به مالک اشتر می فرماید:

"... مقتضی است که به منظور انجام این مسئولیت بزرگ (فرمانداری مصر) بر عمال خویش گروهی بازرسان (مخفی) بگماری تا پنهانی ترا از چگونگی امور مملکت مستحضر دارند."

نظارت همگانی: مدیر مسلمان با اعتقاد به اصل زنده مترقی امر به معروف و نهی از منکر می تواند نظارت و کنترل را در سطح کلیه واحدهای سازمان به نحو بسیار شایسته ای انجام دهد و به جای اینکه و یا مأموران ویژه اش ناظر باشند با ترویج و تبلیغ این اصل هر یک را ناظر بر کار دیگری قرار بدهد. اسلام مسئله نظارت را تنها وظیفه دستگاه حاکمه و یا شخص حاکم نمی داند، بلکه به کلیه مردم به عنوان قانون شرعی و تکلیفی الهی آموزش می دهد که نسبت به سرنوشت یکدیگر علاقه نشان دهند (تقوی و همکاران، ۱۳۹۰). مرجع دیگری که مسئولیت نظارت و کنترل جامعه و اقدام برای اصلاح کجیها و انحرافها را به عهده دارد توده های عظیم مردم هستند که در قرآن از آنها گاهی به ناس تعبیر می شود. این نوع نظارت عموماً همان نظارت عامه یا همگانی است که در قرآن تحت عنوان امر به معروف و نهی از منکر مورد بحث قرار گرفته است. (جاسبی عبدالله، ۱۳۶۸)

قرآن مجید در این ارتباط می‌فرماید:

"الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ"

"مردان و زنان با ایمان بعضی ناظر و سرپرست بر بعضی دیگر هستند به این معنا که یکدیگر را امر به معروف و نهی از منکر کنند."

"كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ"

" شما بهترین امت بوده اید که برای بشریت به وجود آمده، کارهای شایسته را ترویج می‌کنید و جلو کارهای زشت را می‌گیرید و به خدا ایمان دارید."

در نظام مدیریت اسلامی، نمودارهای عمودی بر پایه تقوی و ایمان و پرهیزکاری کارکنان ترسیم می‌گردد که عمده ترین ملاک‌های تعیین مدیران آینده است و طبیعی است که چنین سازمان‌هایی انگیزه کار بیشتر، وجدان و رسالت مکتبی افراد است نه پاداش‌های مادی، بنابراین چنین سرپرستی می‌تواند تولید را در خدمت سازندگی انسان‌ها قرار دهد نه انسان‌ها را در خدمت تولید، از این رو ما باید روابط اسلامی را جایگزین مناسبات بوروکراتیک و مدیریت‌های غربی کنیم تا بدین وسیله بتوانیم تشکیلات خود را به گونه‌ای اسلامی تجدید سازمان نماییم (سید جوادین، ۱۳۹۱). بنابراین اسلام با وضع قانون امر به معروف و نهی از منکر سیستم نظارتی و کنترل فراگیر را به وجود آورده است که بر اساس انجام واجب الهی شخص خود را مکلف می‌دارد تا حرکت‌های مثبت و منفی دیگران را زیر نظر بگیرد و در موارد لازم واکنش مناسب را در زمینه تأیید و یا تخریب نشان بدهد (تقوی و همکاران، ۱۳۹۰).

خود کنترلی: در اسلام زمینه‌های اعتقادی به گونه‌ای است که بهترین بستر رشد برای خود کنترل ساختن افراد معتقد فراهم است و اعتقادات فرد مسلمان بهترین کنترل کننده درونی برای او به شمار می‌آید.

خود کنترلی، ایجاد حالتی درون فرد است که بدون کنترل یک عامل خارجی، او را به انجام وظایفش متمایل سازد (فروزنده، ۱۳۸۵). هرگاه عامل کنترل کننده از خارج به داخل انسان منتقل گردد، به طوریکه شخص با اختیار و آگاهی به ارزیابی و اصلاح عملکرد خود در قالب استانداردهای مشخص و در جهت اهداف مطلوب پردازد، خود کنترلی تحقق یافته است (سجادی، ۱۳۸۵). فرد متقی در اسلام، انسانی است که مجهز به یک دستگاه کنترل متشکل از

اصول اعتقادی عقل، فطرت، وجدان و ضمیر روشن می‌باشد. او خداترس است و چنین فردی قطعاً خود کنترل خواهد بود. مهمترین عامل مؤثر در اعمال انسان، افکار و اعتقادات اوست از این رو است که دین اسلام اهمیت ویژه‌ای به مسئله تفکر و تعقل داده است زیرا آنچه در اسلام معتبر است اعمال اختیاری است که بر پایه شناخت و عقیده صحیح باشد و این شناخت است که نحوه عمل را مشخص می‌سازد (طاهری و اسدنژاد، ۱۳۹۲). در عصر حاضر جوامع مختلف می‌کوشند تا از راه‌های گوناگون خود کنترلی را در سازمان‌های خود تحقق بخشند، برخی از این جوامع بر پیدا کردن وجدان فردی اهتمام می‌ورزند و برخی دیگر می‌کوشند تا از راه تقویت احساس ملیت خواهی و میهن دوستی افراد را خود کنترل سازند (فرخنده و رخشا، ۱۳۹۴).

امام کاظم (ع) در این ارتباط فرموده است:

"لَيْسَ مِنْكُمْ مَنْ لَمْ يُحَاسِبْ نَفْسَهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ فَإِنَّ عَمَلًا خَيْرًا اسْتَرَادَ اللَّهُ مِنْهُ وَحَمِدَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَإِنْ عَمِلَ شَرًّا اسْتَغْفَرَ، اللَّهُ مِنْهُ وَتَابَ إِلَيْهِ"

"از ما نیست کسی که هر روز به حساب خود نپردازد و اگر کار نیکی انجام داده است از خداوند فزونی آن را نخواهد و خدا را بر آن سپاس می‌گوید و اگر کار زشتی را مرتکب شده است از خداوند آمرزش آن را خواهد و توبه کند."

نیک پی و همکاران (۱۳۹۵) به بررسی نظارت و کنترل در مدیریت اسلامی با تاکید بر خود کنترلی می‌پردازند و بیان می‌کنند که تشویق مدیران به فراهم سازی بسترهای مناسب جهت خود کنترل ساختن و ارج نهادن به انسان الهی است. انسانی که خداوند را در همه حالات بر کارهای خود ناظر و حاضر بدانند.

حسینی و همکاران (۱۳۹۵) بیان می‌دارد که با بررسی سیستم‌های کنترل و نظارت در سازمان های غربی نیز بررسی موضوع کنترل در مدیریت اسلامی (کتاب و سنت)، به نظرات کامل تری می‌توان دست یافت و از آنجا که در اسلام دستورات صریح و روشن در مورد نظارت و کنترل وجود دارد، بر اساس آن نظام کنترل و نظارت جامع، کامل، عادلانه و منحصر به فردی را می‌توان پیشنهاد نمود.

صبری و همکاران^۱ (۲۰۱۳) به بررسی ابعاد بینشی، گرایشی و کنشی مفهوم مدیریت بر (خود کنترلی) یک مدیر مطالعه ای تطبیقی بر آراء و نظرات اندیشمندان این حوزه می‌پردازد. و بیان می‌کنند که ابعاد یاد شده به ترتیب باعث شناخته شدن ارزش‌های انسانی و سپس برنامه ریزی برای رسیدن به هدف می‌شود که در کمترین زمان، انجام شده و حتی ارزش‌های بی محتوا نیز در آن نفوذ و تاثیری ندارد که این، همان نتیجه مطلوب رفتاری یعنی مدیریت بر خود است.

ملاحی و همکاران^۲ (۲۰۱۰) به بررسی خود کنترلی و روش‌های اجرای آن در سازمان می‌پردازند و بیان می‌کنند که صاحبان نگرش شناختی در عرصه ی تعلیم و تربیت بر این عقیده اند که هنگامی یاد گیری معنادار می‌شود که آموزه‌های علمی به عمل درآمده و به رفتار تبدیل شود و این مهم خود زمینه ساز تحولی بسیار شگرف در جامعه خواهد شد که اخلاقیون از آن به عنوان خود کنترلی یاد کرده اند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر به دلیل ماهیت موضوع، توصیفی و از نوع پیمایشی می‌باشد. روش تحقیق این پژوهش از نظر هدف کاربردی است زیرا از نتایج این پژوهش می‌توان برای نظارت و کنترل بر مبنای مدیریت اسلام در سازمان ثبت اسناد و املاک استان خوزستان استفاده نمود. همچنین این تحقیق از نظر نوع یک تحقیق مقطعی می‌باشد. جامعه آماری در این تحقیق کارشناسان و مدیران شاغل در اداره کل سازمان ثبت اسناد و املاک استان خوزستان به تعداد ۳۰ نفر می‌باشد. نمونه آماری در این پژوهش کارشناسان واجد شرایط بوده که انتخاب آنها به علت محدودیت‌هایی که در سازمان برای ما وجود داشت از قبیل پایین تر بودن مدرک تحصیلی برخی از کارکنان از سطح کارشناسی، کل کارشناسان را به عنوان نمونه انتخاب نکرده و تنها کارشناسانی که در این امور خیره می‌باشند و مدیریت سازمان با در نظر گرفتن این موضوع، خبرگان را جهت شرکت در تیم تصمیم گیری (۳۰ نفر) مورد انتخاب قرار

1 - Sabry & et al

2 - Mellahi & et al

گرفت. جهت سنجش تاثیر متغیرهای مستقل بر وابسته پرسشنامه ای محقق ساخته طراحی گردیده و نیز برای گردآوری اطلاعات از پرسشنامه ماتریسی مقایسات زوجی در این پژوهش استفاده می‌گردد. ابزار گردآوری در این پژوهش پرسشنامه محقق ساخته می‌باشد. که با توجه به اینکه در این پژوهش از تکنیک AHP استفاده خواهد شد. پرسشنامه به گونه ای طراحی می‌شود که بتوان از آن برای تکنیک AHP استفاده کرد.

تحلیل سلسله مراتبی (AHP)

در علم تصمیم گیری که در آن انتخاب یک راهکار از بین راهکارهای موجود و یا اولویت بندی راهکارها مطرح است، روشهای تصمیم گیری با شاخصهای چند گانه جای خود را باز کرده اند، از این میان روش تحلیل سلسله مراتبی بیش از سایر روشها در علم مدیریت مورد استفاده قرار گرفته است. فرآیند تحلیل سلسله مراتبی یکی از معروف ترین فنون تصمیم گیری چند معیاره است که اولین بار توسط توماس ال. ساعتی در دهه ۱۹۷۰ ابداع گردید. اساس روش AHP بر مبنای مقایسات زوجی قرار دارد. لذا پس از تشکیل درخت سلسله مراتب تصمیم عوامل و عناصر موجود در هر سطح به ترتیب از سطح پائین به بالا نسبت به تک تک عوامل و عناصر موجود در سطوح بالاتر بصورت دویه دو توسط تصمیم گیرنده مورد مقایسه قرار می‌گیرند. برای حل مسئله تصمیم گیری با روش AHP علاوه بر ایجاد درخت تصمیم گیری باید اولویتها در هر سطح مشخص شود و معیارها و گزینهها با هم مقایسه زوجی شوند این مقایسات کلید استفاده از AHP است. برای انجام این مقایسات و تکمیل ماتریس مقایسات از مقادیر جدول ارجحیتها استفاده می‌شود. در گام نخست با درک کامل مفاهیم و شناسایی ابعاد و مولفه‌های مسئله تحقیق، هدف کلی مسئله، با نظر اساتید و نیز مدیران و کارشناسان سطوح مختلف سازمان ثبت اسناد و املاک خوزستان می‌باشد و مصاحبه‌ها و سپس با توجه به ادبیات موضوع و بررسی وضعیت شرکت، عوامل مرتبط و درگیر به مسئله مشخص شده اند. به عبارتی معیارها و شاخصهای مهم برای نظارت و کنترل در سازمان ثبت اسناد و املاک خوزستان بر مبنای مدیریت در اسلام مشخص شده. حاصل این مرحله با استفاده از پرسشنامه با طیف لیکرت میزان اهمیت هر یک از معیارها مورد ارزیابی

قرار گرفته است که در نهایت معیارهای با اهمیت شناسایی شدند و پیامدها و گزینه‌های مختلف مشخص شدند. اولویت گذاری نهایی با استفاده از فرآیند تحلیل سلسله مراتبی و همچنین نرم افزار Expert choice استفاده شده است.

در تحقیق حاضر پایایی پرسشنامه از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است. دامنه ضریب آلفای کرونباخ بین صفر تا یک است و هر چه ضریب بیشتر باشد، اعتبار مقیاس بیشتر است. طبق قاعده آلفا، دست کم باید ۰.۷۰ باشد تا بتوان مقیاس را دارای اعتبار دانست. این ضریب بوسیله نرم افزار SPSS و بر اساس داده‌های حاصل از پالایش اطلاعات جمع آوری شده پرسشنامه‌ها محاسبه می‌شود. نتایج جدول ۱ نشان دهنده مناسب بودن پایایی پرسشنامه است.

جدول ۱- ضریب آلفای کرونباخ سؤالات متناظر

مؤلفه	تعداد سؤال	آلفای کرونباخ
روش مستقیم و بدون واسطه	۴	۰.۸۷۶
روش مستقیم و با واسطه	۳	۰.۸۸۴
روش غیر مستقیم	۲	۰.۹۱۳
نظارت همگانی	۳	۰.۷۹۵
خودکنترلی	۳	۰.۸۲۸

یافته‌های پژوهش

سوال اول:

شاخص‌های مورد نیاز برای نظارت و کنترل بر مبنای مدیریت در اسلام کدامند؟

برای طراحی پرسشنامه از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شده است در نتیجه پرسشنامه ای با ۱۵ سوال بر مبنای ۵ معیار ایجاد گردید که شامل شاخص‌های مورد نیاز برای نظارت و کنترل بر مبنای مدیریت در اسلام می‌باشند که از بین این ۵ معیار و ۱۵ شاخص، شاخص‌های برتر با استفاده از تجزیه و تحلیل آماری انتخاب شدند.

شاخص‌های مورد نیاز برای نظارت و کنترل بر مبنای مدیریت در اسلام و از طریق پرسشنامه میزان اهمیت هریک از شاخص‌ها با توجه به نظر کارشناسان و خبرگان سنجیده شده است که با استفاده از میانگین حسابی معیارهای با اهمیت جهت نظارت و کنترل بر مبنای مدیریت در اسلام در سازمان ثبت اسناد و املاک خوزستان بدست آمده است.

معیارهایی که با توجه به نتایج تجزیه و تحلیل پرسشنامه بدست آمدند دارای بالاترین اهمیت می‌باشد، بدین معنا آن دسته از معیارهایی که نمره بالاتر از میانگین حسابی کل پاسخ‌ها به پرسشنامه (به ازای تک تک اعضا) داشته‌اند، نگه داشته شدند و تعدادی از معیارها که میانگین حسابی کمتر از میانگین داشته از فرآیند حذف شدند. نتایج تجزیه و تحلیل در جدول ۲ آورده شده است.

همانطور که در جدول شماره ۲ مشاهده می‌شود با توجه به تجزیه و تحلیل پرسشنامه اول معیارهای موثر انتخاب شده که ۱۱ معیار بدست آمد. میانگین کل ۳/۸۴۰ محاسبه شد که معیارهایی که از این میانگین کل کمتر باشند حذف شدند. لذا کلیه ۵ معیار بیان شده در اولویت بندی شرکت داده می‌شوند.

جدول ۲- معیارهای و شاخص‌ها

ردیف	معیارها (شاخص‌ها)	میانگین
۱	روش	۴/۲۴۲
۲	مستقیم و	۳/۹۵۰
۳	بدون	۴/۰۴۲
۴	واسطه	۳/۰۳۶
۵	روش	۳/۱۲۴
۶	مستقیم و	۴/۱۱۳
۷	با واسطه	۴/۰۷۴
۸	روش	۴/۲۲۸

۴/۱۰۴	نظارت و کنترل را در سطح کلیه واحدهای سازمان به صورت غیرمستقیم	غیرمستقیم	۹
۳/۲۴۳	مسئله نظارت را وظیفه دستگاه حاکمه و یا شخص حاکم نمی باشد	نظارت همگانی	۱۰
۴/۲۸۵	وجود صندوق شکایات در سازمان		۱۱
۳/۹۳۳	وجود خط ارتباطات مردمی		۱۲
۴/۰۱۲	وجود اعتقادات اسلامی	خودکنترلی	۱۳
۴/۰۶۲	مسئولیت در مقابل خدای خود		۱۴
۳/۱۵۶	تسلط بر نفس		۱۵

سوال دوم:

وزن هر یک از معیارهای مورد نیاز برای نظارت و کنترل بر مبنای مدیریت در اسلام به چه میزان است؟

همچنانکه در جدول زیر دیده می شود، معیار روش مستقیم و بدون واسطه با وزن نسبی ۰/۳۲۳، معیار روش مستقیم و با واسطه با وزن نسبی ۰/۱۸۹، روش غیر مستقیم با وزن نسبی ۰/۲۱۹، روش نظارت همگانی با وزن نسبی ۰/۱۲۸ و در نهایت روش خود کنترلی با وزن نسبی ۰/۱۴۸ بدست آمد. نرخ ناسازگاری مقایسات زوجی ۰/۰۹ بدست آمده است که چون کوچکتر از ۰/۱ می باشد، سازگاری پرسشنامه مورد تایید می باشد.

جدول ۳- وزن معیارهای اصلی

وزن	معیارها	نماد
۰/۳۲۳	روش مستقیم و بدون واسطه	C1
۰/۱۸۹	روش مستقیم و با واسطه	C2
۰/۲۱۹	روش غیر مستقیم	C3
۰/۱۲۸	نظارت همگانی	C4
۰/۱۴۸	خودکنترلی	C5

سوال سوم:

اولویت بندی معیارهای مورد نیاز برای نظارت و کنترل بر مبنای مدیریت در اسلام چگونه است؟

چنانکه در جدول شماره ۴ نیز دیده می شود، معیار روش مستقیم و بدون واسطه با وزن نسبی ۰/۳۲۳ بیشترین اهمیت را دارد. بنابراین در بین ۵ معیار بیشترین تاثیر را دارد. معیار روش غیر مستقیم و روش مستقیم و با واسطه به ترتیب با وزن نسبی ۰/۲۱۹ و ۰/۱۸۲ در اولویت بعدی قرار دارد و معیار نظارت همگانی با وزن نسب ۰/۱۲۸ کمترین مقدار ارجحیت را در بین معیارها دارا می باشد. نرخ ناسازگاری مقایسات زوجی ۰/۰۹ بدست آمده است که چون کوچکتر از ۰/۱ می باشد، سازگاری پرسشنامه مورد تایید می باشد.

جدول ۴- اولویت بندی شاخص های اصلی

اولویت	وزن	معیارها	نماد
۱	۰/۳۲۳	روش مستقیم و بدون واسطه	C1
۲	۰/۲۱۹	روش غیر مستقیم	C3
۳	۰/۱۸۹	روش مستقیم و با واسطه	C2
۴	۰/۱۴۸	خود کنترلی	C5
۵	۰/۱۲۸	نظارت همگانی	C4

نمودار (۱) اولویت معیارها بر مبنای هدف

بحث و نتیجه گیری

هدف کلی از انجام این تحقیق اولویت بندی شاخص‌های مورد نیاز برای نظارت و کنترل بر مبنای مدیریت در اسلام در سازمان ثبت اسناد و املاک خوزستان بر اساس رویکرد AHP می‌باشد. آموزه‌های دینی، دستورات صریح و روشنی در مورد نظارت وجود دارد و مدیران مسلمان به داشتن یک نظام کامل، جدی و عادلانه برای کنترل بر سازمان سفارش شده‌اند. نظام کنترلی که می‌توان از منابع دینی استخراج کرد، نظامی جامع، کامل، عادلانه و منحصر به فرد است. کنترل و نظارت همواره جزء اصول و وظایف اساسی مدیریت بوده است که ارتباط تنگاتنگی با سایر اصول و وظایف مدیریت دارد. در این راستا ابتدا شاخص‌های نظارت و کنترل بر مبنای اسلام در سازمان ثبت اسناد و املاک استان خوزستان مشخص گردید و با استفاده از رویکرد تحلیل سلسله مراتبی با توجه به نظرات متخصصین به هر یک از معیارها وزن‌هایی اختصاص داده شد تا اهمیت هر یک از معیارها از دیدگاه متخصصین و خبرگان امر مشخص گردد. سپس به بررسی و اولویت بندی معیارها و گزینه‌های مورد نظر پرداخته شد که در خاتمه روش مستقیم و بدون واسطه با وزن نسبی ۰/۳۲۳، روش غیر مستقیم و روش مستقیم با وزن نسبی ۰/۲۱۹ و با واسطه با وزن نسبی ۰/۱۸۹ دارای اولویت‌های اول تا سوم در میان شاخص‌های نظارت و کنترل بر مبنای اسلام هستند در سازمان ثبت اسناد و املاک خوزستان است. با توجه به نتایج حاصل از تحقیق و مطالب مذکور در بخش‌های مبانی نظری تحقیق و نیز اطلاعات کسب شده از تحلیل پرسشنامه‌ها، پیشنهادهای به شرح زیر ارائه می‌گردد:

- پیشنهاد می‌گردد همایش‌ها و کلاس‌های توجیهی در ارتباط با نظارت و کنترل از دیدگاه اسلام برگزار و اهمیت آن به کارمندان شرح داده شود.

- پیشنهاد می‌گردد در سازمان ثبت و اسناد و سایر ابزار الکترونیکی نصب گردد تا زمینه نظارت غیر مستقیم ایجاد گردد.

- نهادینه نمودن ایجاد روحیه خودکنترلی در سازمان با استفاده از توجه ویژه و تشویق کارمندانی که در این زمینه فعال تر می‌باشند.

- تشکیل کارگروه‌هایی به منظور نظارت و بررسی مبانی اسلامی و ایجاد راهکارهایی در این زمینه بر اساس سازمان.

- زمینه‌های ارتباط با مردم برای حل مشکلات و راهکارهای مناسب آنها فراهم گردد.

منابع

۱. آقا پیروز و همکاران (۱۳۹۲)، مدیریت در اسلام، انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، زمستان ۱۳۹۲، چاپ نهم
۲. آقایی، علی اکبر و مشاری، محمد (۱۳۹۴). بررسی شاخصهای نظارت و کنترل در مدیریت اسلامی با روش دی ماتل، اولین کنفرانس ملی مدیریت، اقتصاد، حسابداری و بانکداری اسلامی، تهران
۳. امیری، اعظم و شفیعی، ابوذر. (۱۳۹۳). نظارت و کنترل در مدیریت آموزشی در اسلام، اولین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی آسیب‌های اجتماعی و فرهنگی ایران، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات اسلامی سروش حکمت مرتضوی، انجمن علمی توسعه و ترویج علوم و فنون بنیادین.
۴. بافکار، حسین (۱۳۸۵) کارمند صالح، قم، مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما
۵. برون، رسول. فرید قاسمپور فریدنی، سیدجواد حسینی فرد و علی طالبی پور. (۱۳۹۳). اصول نظارت و کنترل در سازمان با نگاهی به مدیریت اسلامی، اولین کنفرانس ملی اقتصاد، مدیریت و فرهنگ ایرانی اسلامی، اردبیل، موسسه پیشگامان فرهیختگان فرهنگ و اندیشه ولیعصر، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان اردبیل،
۶. تقوی دامغانی، سید رضا، مدیریت اسلامی، (۱۳۹۰) انتشارات مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی
۷. تصدیقی، م و تصدیقی، ف. (۱۳۹۰). الگویی درباره نظارت و کنترل در مدیریت اسلامی، دومین کنگره ملی علوم انسانی، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۸. جاسبی عبدالله (1368)، اصول و مبانی مدیریت، صفحات 241 تا 248 از انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی، بهار

۹. حسینی، سیدصمد و اکبر مهری نژاد، (۱۳۹۵). نظارت و کنترل در مدیریت اسلامی با رویکرد معرفت شناسی، چهارمین کنفرانس ملی مدیریت، اقتصاد و حسابداری، تبریز، سازمان مدیریت صنعتی آذربایجان شرقی، دانشگاه تبریز،
۱۰. حمیدی کیا، مهدی و طیبه حیدری، (۱۳۹۴). بررسی اهمیت و جایگاه ارزیابی، نظارت و کنترل در مدیریت اسلامی و ارائه راه کارهایی برای اعمال آن در مدیریت آموزشگاهی، همایش ملی سیمای مدیریت آموزشی در عصر تکنولوژی اطلاعات و ارتباطات، کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه.
۱۱. رضاییان، علی. (۱۳۹۴). اصول مدیریت، تهران: انتشارات سمت.
۱۲. سجادی، سیدعلی (۱۳۸۵)، خودکنترلی در نظام کنترل و نظارت اسلامی (با نگاهی بر جایگاه خودکنترلی در نظریه‌های مدیریت)، اندیشه صادق، ش ۲۳، ص ۳
۱۳. سید جوانین، ر. (۱۳۹۱). برنامه ریزی نیروی انسانی، دانشکده مدیریت دانشگاه تهران.
۱۴. فروزنده، لطف الله (۱۳۸۵)، نظارت و کنترل در مدیریت اسلامی، مجلس و پژوهش، سال سیزدهم، شماره ۵۳
۱۵. فرخنده زاده، ع و رخشا، ح. (۱۳۹۴). نظارت و کنترل در مدیریت آموزشی، دومین کنفرانس بین المللی مدیریت، کارآفرینی و توسعه اقتصادی، قم، دانشگاه پیام نور
۱۶. طاهری، آ و اسد نژاد، م (۱۳۹۲). بررسی نقش حسابرسی عملکرد مدیریت اسلامی در اعمال کنترل و نظارت و تحول اداری سازمان‌ها، دومین کنفرانس ملی حسابداری، مدیریت مالی و سرمایه گذاری، گرگان، انجمن علمی و حرفه ای مدیران و حسابداران گلستان
۱۷. قائدی، همایون و زهرا وحیدی، (۱۳۹۴). نقش نظارت و کنترل مدیریت اسلامی با رویکرد خودکنترلی، کنفرانس بین المللی پژوهش‌های نوین در مدیریت و مهندسی صنایع، تهران، شرکت مدیران ایده پردازان پایتخت ایلیا،
۱۸. محمودیان، حمید. ساجدی، علی محمد. فقیهی، طاهره بیگم. (۱۳۹۳). نظارت و کنترل از نگاه نظارتی امام علی (علیه السلام). فصلنامه علمی - پژوهشی رهیافتی نو در مدیریت آموزشی، سال ششم، شماره ۱، بهار ۹۴، پیاپی ۲۱، صص ۲۱۱-۱۹۱.

۱۹. نیک پی، ایرج و سمانه رسولی، (۱۳۹۵). نظارت و کنترل در مدیریت اسلامی با تأکید بر خود کنترلی، نخستین کنفرانس بین المللی و دومین کنفرانس ملی هزاره سوم و علوم انسانی، شیراز، مرکز توسعه آموزش‌های نوین ایران (متانا).

20. Feldman, Richard, "Epistemological Duties" in Moser, Paul (ed.), *The Oxford Handbook of Epistemology*, Oxford University Press, 2008.
21. Grillanda, S., Carminati, M., Morichetti, F., Ciccarella, P., Annoni, A., Ferrari, G., ... & Melloni, A. (2014). Non-invasive monitoring and control in silicon photonics using CMOS integrated electronics. *Optica*, 1(3), 129-136.
22. Hossain, D. M., Karim, A., Nizam, M. K., Eddine, H., & Oussama, C. (2014). Earnings Management and Islam. *Labunan e-Journal of Muamalat and Society*, 8, 87-97.
23. Mellahi, K., & Budhwar, P. S. (2010). Introduction: Islam and human resource management. *Personnel review*, 39(6), 685-691.
24. Sabry, W. M., & Vohra, A. (2013). Role of Islam in the management of psychiatric disorders. *Indian journal of psychiatry*, 55(6), 205.
25. Zekrgoo, A. H., & Barkeshli, M. (2005). Collection management of Islamic heritage in accordance with the worldview and Shari'ah of Islam. In *Conservation of living religious heritage* (pp. p-94). ICCROM.